

Bu proje Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir.

Sivil Toplum Kuruluşları için
Hak Temelli
Gazetecilik Kılavuzu
Editör: Tezcan Durna

um:ag Vakfı Yayınları: 147

Medya ve Gazetecilik Dizisi: 9

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI İÇİN HAK TEMELLİ GAZETECİLİK KILAVUZU

Editör

Tezcan DURNA

1. Baskı: Aralık 2020, Ankara

ISBN: 978-605-7882-44-8

(Sertifika No: 45642)

Yayın Yönetmeni : Tezcan DURNA

Dizi Editörü : Tezcan DURNA

Düzeltili : Ceren ÖZCAN

Kapak Tasarım : Tuğçe VİDİNLİLER

Sayfa Düzeni : Şadan SAÇI

Dizgi : **um:ag**

Baskı : Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj

San. ve Tic. Ltd. Şti.

Sertifika No: 26062

Tel.: (0312) 341 10 20

Sertifika No: 47771

Bu yayın Avrupa Birliği'nin finansal desteğiyle hazırlanmıştır. Yayın içeriğinin tüm sorumluluğu **um:ag** Vakfı'na aittir ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır. Bu kitabın içeriği halka açıktır ve serbestçe dağıtılabilir. Bu kitabı kullanmak istemeniz halinde lütfen **um:ag** Vakfı'na referansta bulununuz ve materyallerin alındığı internet sitesinin adresini yazınız. Kitabı çoğaltırsanız katkıda bulunan yazarlar ve onların kurumlarına referansta bulununuz.

Sivil Toplum Kuruluşları İçin Hak Temelli Gazetecilik Kılavuzu

Editör

Tezcan DURNA

Yayın Kurulu

İdil AYBARS

Özge Mumcu AYBARS

Can ERTUNA

Ceren ÖZCAN

Hak Temelli Gazetecilik: Bir Kılavuz Denemesi

Tezcan Durna¹

Giriş

Hak temelli ya da hak odaklı gazetecilik, esas itibariyle insan haklarına duyarlı gazeteciliği anlatmak için ortaya atılmış bir kavram. İngilizce karşılığı “*advocacy journalism*” ve bunu Türkçeye doğrudan çevirmeye kalkıştığımız zaman “dava-savunuculuk gazeteciliği” şeklinde adlandırmak gerekir. Belki de bu tarz gazetecilik anlayışını temelde genel anlamdaki gazetecilikten ayıran fark, haklara duyarlı olmasıdır. Zira gazetecilik mesleği ve habercilik işi sadece haklara odaklı bir perspektif üzerinden gelişmemiş; genel olarak insanları etrafında olup bitenlerden haberdar etme şeklinde tanımlanmıştır. Hatta tarihsel olarak da gazetecilik, “kimi zaman küfürbaz bir dille yazılmış fakat genellikle aydınlatıcı skandallarla dolu dağınık broşürler, aylık ve haftalık yayınlar şeklinde ortaya çıkmıştır.” (Fulford, 2014: 74). Hatta ünlü romancı Gustav Flaubert, yaşadığı dönemdeki Fransa’da bir endüstri haline gelmiş olan gazetelerin, ağırlıklı kısmı Fransız orta sınıfından oluşan okur kitlesine ön yargılar aşıl原因 ve kendi zekâsını ve yorumlama yeteneğini kullanmasına engel

1 Doç. Dr., **um:ag** Genel Yayın Yönetmeni.

olan ürünler olduğunu iddia eder (de Botton, 2015: 68). Yani Flaubert, modern gazeteyi, okurunda derin önyargılar geliştiren ve dünyayı yorumlamasını engelleyen bir iletişim aracı olarak görür. Bu açıdan bakıldığı zaman, gazetecilik mesleğine günümüz Türkiye’inde yüklenen hayati anlamın tarihsel bir perspektiften sorgulanması gereği ortaya çıkar. Bu sorgulamayı yapabilmek için özellikle de ticarileşmiş, endüstrileşmiş; siyasi, ekonomik, askeri ve sembolik elitlerle sıkı fıkı bir ilişki içindeki gazetecilik mesleği ile bu mesleğin icra edildiği kurumsal yapıları analiz etmek gerekir. Ancak böyle bir sorgulama sonrasında “hak temelli-hak odaklı” bir gazetecilik tanımlamasına geçebiliriz.

Türkiye’de son yıllarda en çok gazeteciler olmak üzere toplumun her kesiminden pek çok insan, yoğun bir hak ihlali ile karşı karşıya kalıyor. Hukukçulardan tıpcılara, sivil toplum örgütü gönüllü ve liderlerinden meslek örgütlerine, siyasetçilerden gazetecilere kadar toplumun pek çok kesimi temelde iktidarın iş ve eylemlerini eleştirdiği için, doğrudan eleştirdiği gerekçesiyle değil de, muhtelif gerekçeler, yol, yöntem ve araçlarla baskı altına alınıyor. İktidar bloku, tek bir kişinin etrafında kenetlenmiş durumda, iktidara karşı varlık yokluk mücadelesi veren tüm toplumsal kesimlere karşı nefret suçu başta olmak üzere ayrımcılık ve kin dolu söylemlerle hareket ediyor. Bu çok yönlü hak ihlallerine yol açan hareket sadece tepeden bir kişi istediği için yürütülüyor elbette. Ülkenin temelinde farklılıklara karşı en hafif deyimle bir yadırgama kültürü mevcut olduğu için, bu kültürü besleyen her türlü kutuplaştırıcı ve ayrımcı söylem ve eylemler, geniş kitleleri kolayca harekete geçirebiliyor. Bu eylem ve söylemler, çoğu zaman medya organları aracılığıyla bir seferberlik ruhu şeklinde sunulurken, bütün muhalif kesimlerin denetlenmesi ve bastırılması için araç olarak kullanılıyor.

Aslında parlamenter demokrasilerin krizi, neoliberal ekonomi politikalarının yarattığı derin eşitsizlik, yine neoliberal ideolojinin yol açtığı hakikat yitimi ile beraber hak ihlallerinin artışı küresel bir sorun olarak karşımızda duruyor. Hak ihlallerinin yol açtığı umutsuzlukla birlikte, rasyonel bir zeminden ziyade duygulara seslenen muhafazakâr ve otoriter popülist liderler giderek daha fazla teveccüh görmeye başlıyor. Bu teveccühün

sonucunda bu liderler modern insan hakları kavrayışına daha çok saldırmaya ve bu hakları gereksiz detaylar olarak görme-ye başlıyor. Türkiye’de son yıllarda işçi kıyımlarından, kadın, çocuk ve LGBTİ bireylere yönelik söylemsel ve fiili saldırılara, doğa katliamından örgütlenme hakkına karşı saldırılara kadar artan hak ihlallerini, geride kalan bir avuç bu haklara duyarlı gazetecinin yaptığı haberlerden ve sosyal medya platformlarından mağdurların yaşadıklarını paylaşmasından duyabiliyoruz. Tam da bu nedenle, hak ihlallerinin belki de en öncelikli hedefi son zamanlarda gazeteciler olmaya başladı. Her türlü ihlal, haksızlık, hukuksuzluk, usulsüzlük gibi olayı haberleştirip kamuoyuyla paylaşan gazetecilerin haberi ya durduruluyor, ya haberi yaptığı için ceza davası açılıyor, ya haberi yayınlayan kurum değişik araçlarla cezalandırılıyor, ya da son kertede gazeteciler hapse atılıyor. Türkiye’de hala yaptığı haberler nedeniyle, yani mesleğini icra ettiği için 76 gazeteci hapiste tutuluyor.² Bu nedenle hak temelli gazetecilik en öncelikli olarak bu mesleği icra edenler açısından hayati önemde bir kavram ve perspektif haline gelmiş durumdadır.

Bu yazıda hak temelli gazeteciliği tanımlamak için hak temelli olmayan gazetecilik anlayışının ne olduğundan yola çıkılacaktır. Liberal basın ilkeleri açısından baktığımız zaman karşımıza öncelikli olarak gazeteciliğe dair nesnellik ilkesi çıkarılır. Ancak nesnellik ilkesi, dengelilik ve tarafsızlık ilkeleriyle birlikte ele alındığı zaman, habercilerin toplumsal iktidar ilişkilerine kolaylıkla eklenmesini sağlayan mistifikasyon araçlarına dönüşebilir. Yani haklara duyarlı olmak, sesi duyulmayanların sesini duyurmak ve sorunlarını gündem haline getirerek, sorunlar çözümlene kadar gündemde tutmak gibi bir motivasyonu olmadığı zaman, gazetecinin yaptığı haberler toplumsal alandaki eşitsiz iktidar ilişkilerini normalleştiren ve bu ilişkilerin düzene boyun eğenler tarafından kanıksanmasına yol açan bir araca dönüşebilir. Bu nedenle, konvansiyonel (bağlama göre geleneksel, hegemonek diye de adlandırılabilir) gazetecilik anlayışının hangi tarihsel koşullarda ne gibi uzlaşıya dayalı normlar edindiğini ve

2 <https://tgs.org.tr/cezaevindeki-gazeteciler/> (Erişim tarihi: 08/07/2020).

bu normların ne gibi yapısal sorunlara yol açtığını anlamak gerekiyor.

O yüzden bu yazının ilk bölümü hak gazeteciliğinden örgütsel yapılanması, haber değeri kavrayışı, gazetecilik mesleğine yüklediği anlam ve işlevler açısından ayrılan geleneksel gazeteciliği kısaca ve bağlamsal olarak anlamaya ayrılacaktır. İkinci olarak haklara duyarlı bir gazetecilik anlayışının neden önemli hale geldiği haklar ve özgürlük anlayışı çerçevesinde ele alınacaktır. Üçüncü olarak ise hak temelli /hak odaklı gazeteciliğin temel özelliklerine dair bir izlek oluşturulmaya çalışılacaktır.

Konvansiyonel-Endüstriyel Gazeteciliğin Sorunları

Türkiye’de belki de son beş-altı yıldır bir zamanlar nispeten icra edilebilir olan gazetecilik mesleği, baskı, yıldırma, hapis tehditleri, sansür, otosansür, haber durdurma gibi pek çok mekanizmanın işletilmesi yoluyla neredeyse yapılamaz hale gelmiştir. Gazetecilik mesleğinin yapılamaz hale getirilmesi için uygulanan bu baskılama stratejileri elbette aklımıza ilk gelenler. Tek tek saymaya ve örneklerle anlatmaya kalkışsak uzun sayfalar yazmak gerekir. Kaldı ki, dünyada, yaşadığı ülkede ve çevresinde nelerin olup bittiğine dair biraz merakı olan herkes her geçen gün sadece gazetecilere yönelik değil, muhalif olan her türlü sese karşı nasıl baskı teknikleri uygulandığını deneyimleyerek görüyor. En son tartışmaya açılan sosyal medya platformlarının denetim altına alınmasını sağlayacak yasa çalışmaları talebi de, haber alma ve ifade özgürlüğünün önünü kesmek için ortaya atılan yeni stratejilerden birisi olarak görülebilir. İktidarların meşruiyeti kuşkulu hale geldikçe, kendilerini destekleyen kitlelerin olayların iç yüzünü öğrenmesini engellemek en kolay yol olarak görülür. Türkiye’de son zamanlarda yaşadığımız haber alma ve iletişim özgürlüğüne dair saldırıların temelinde bu gerçek yatmaktadır.

Ancak basın ya da gazeteciler, elbette her zaman halkı gerçeklerden haberdar eden idealist aktörler değildir. Basın bir yandan iktidarın baskı ve sindirmesinin hedefi olabilirken, bazı zamanlarda ve durumlarda bizzat kendisi bir baskı aygıtına dönüşebilir. Aslında modern basının ana akım tarih yazımı bize,

basını özgürlük mücadelelerinin baş aktörü olarak betimlerken, perspektifimizi hegemonik olmayan bir bakışa çevirdiğimiz anda, basın başlı başına bir baskı aygıtı olarak görülebilir. Sadece kısa Türkiye tarihi içindeki azınlıklar ve farklılıklara yönelik kitlesel kalkışma, linç ve kıyımlarda basının rolüne bir göz attığımız zaman bile, bu aygıtın salt özgürlük mücadelesinin aracı olmadığını anlamak mümkün olur. Ancak olayı biraz daha geniş bir perspektiften, küresel bir bakış açısıyla ve yapısal boyuttan ele aldığımız zaman biraz daha derinlikli incelemek gereği ortaya çıkar. Çünkü gazete ve gazetecilik mesleğinin ortaya çıkışı, kapitalizmin gelişimi ve kapitalist üretim ilişkilerinin seyri ile yakından ilişkilidir.

Ana akım tarih yazımı anlayışı, basını, sınıf savaşımının olmadı, mevcut çatışmanın cehalet ile aydınlanma, birey ile cehalet devlet arasında tasarlandığı muhayyel bir toplumda hükümete karşı halkın topyekûn bekçisi olarak tarif eder (Curran ve Seaton, 2010: 7-10). Kuşkusuz basın, burjuva sınıfının monarşi karşısında meşru bir güç olarak yükselmesinde önemli bir işlev üstlenmiştir. Elbette İngiltere’de de Çarlık Rusya’sında da basın işçi sınıfının hak ve örgütlenme mücadelesi için de önemli bir araç olarak kullanılmıştır. İngiltere’de özellikle 1830’lu yıllarda işçi sınıfını bir arada tutan “radikal basın” tarihsel işlevini yerine getirmiştir. Ancak basının belli bir sınıfın örgütlenmesinde kullanılması, onun ticari potansiyeli keşfedildiği anda sınırlı bir hal almıştır. Zira burjuvazi, özellikle İngiltere’de basının her türlü yasal denetim ve vergiden azade hale gelmesi için mücadele ederken, bir yandan da işçi sınıfının örgütlenmek için el altından basın faaliyeti yürütmesinin de toplumsal denetim altına girmesini hedeflemiştir. Bu aynı zamanda basının günümüzdeki ne benzer bir örgütlenme modeline doğru ilerlemesi için atılan adımların tarihsel izlerini sunar bize. Gazetecilik denilen mesleğin profesyonel kodları da, hükümet denetim ve vergilerinden kurtulan burjuva basınının oluştuğu ve ticarileştiği bu tarihsel dönemde şekillenmiştir (Taş, 2010: 34).

Basının ticari potansiyelinin keşfi, ticari olmayan ve radikal örgütlenmelere vesile olan işçi sınıfı basını gibi mecraların giderek sönmelenmesine ve etkisini yitirmesine yol açmıştır. Bu sü-

reç Amerika, İngiltere ve Kıta Avrupası'nda farklı deneyimlerle ilerlese de, gazetelerde üretilen sembolik ürünlerin bir değişim değerinin olduğunun keşfedilmesiyle, bu değişim değerine başka bir ürünün eşlik etmesi birbirine yakın zamanlarda gelişmiştir. Bu ürün kapitalist üretim ilişkilerinin ortaya çıkardığı kitlesel emtianın tüketiciye tanıtılmasına aracılık edecek olan reklamdır. Reklam denilen ürün, gazeteler kitleselleştikten sonra gazetecilik faaliyetine dair normların sınırlarını önemli ölçüde belirlemiştir. Gazetelere dâhil olan bu ürün, haber denilen ürünün meşruiyetini krize sokmuş, bu krizin önüne geçmek için günümüzde hala geçerliliğini sürdüren ilkelerin ilk nüveleri tartışılmaya başlanmıştır.

Tartışılmaya başlanan bu normlardan en önemlisi olan objektiflik, özellikle de ABD'de iki partili sistem içerisinde "özerk olma iddiasında bir kuruluş olarak basın" her türlü siyasi görüşe eşit mesafede olduğunun ilanı olarak görülmüştür. Ancak bu ilanla birlikte basın, burjuva ideolojisi ve bunu meşrulaştıran parlamenter demokrasinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Uzun yıllardır tartışılan ve bir misyon olarak basına yüklenen gücün de kabulü anlamına gelmiştir bu: Dördüncü güç olarak basın, gücünü böylece objektifliğinden almaya başlamıştır (Schudson, 1981: 5). Bu objektiflik savunusu, her ne kadar basının hiçbir koşulda politik rengini belli etmemesi gerektiği gibi bir iddiaya yaslansa da, en nihayetinde basın, kapitalist üretim ilişkileri içinde oluşmuş burjuva parlamenter demokrasisi ve kültürünün ayrılmaz bir parçası olarak karşımızda durmaktadır. İçinde geliştiği sisteme tam da bu sistemin üretim ilişkileri içinden bağlıdır basın. Yani kapitalist üretim ilişkileri içinde var olan kültürel bir ürünün bu üretim ilişkilerinin dışına çıkmak mümkün olmadıkça radikal bir hal alması imkânsız değilse bile çok zordur. Öncelikle yerleşik-geleneksel-ana akım gazetecilik pratiklerini bu perspektiften eleştirerek yola çıkmak gerekir. Zira yerleşik değerlerin yol açtığı eşitsiz iktidar ilişkilerinin sebep olduğu hak ihlallerini eleştirmek de, var olan üretim ilişkilerinin çelişkilerinin farkında olarak mümkün olabilir. Yoksa basının içinde yeşerdiği ve varlığını borçlu olduğu liberal değerlerin tanımladığı objektiflik, içinde yaşanan sistemin sorunsuz olduğuna dair önyargıyı da pekiştirir.

Batı uygarlığı, basın ve ifade özgürlüğü miti üzerine kuruludur. Özellikle 20. yüzyıldan günümüze kadar küresel anlamdaki hegemonyasını bu fikir üzerinden oluşturmuştur. Yine özellikle dünyanın “kapitalist ve sosyalist” bloklar şeklinde kutuplaştığı yıllarda, ABD küresel çaptaki meşruiyetini kapitalist olmayan ülkeleri baskıcı, otoriter ve antidemokratik ülkeler şeklinde tanımlayıp kendisinden farklılaştırarak sağlamıştır. Bu farklılaştırma sürecinde medya sisteminin nasıl işlediği önemli olmuştur. Yıllarca iletişim fakültelerinde ve gazetecilik okullarında, kitle iletişim sistemleri tanımlanırken, Batılı medya sistemleri demokratik, sosyalist blokun medya sistemleri otoriter şeklinde tanımlanmıştır. Elbette bu tanımlamanın nesnel bir zemini yok değildir. Sovyetler Birliği ve bu bloka dâhil sosyalist ülkelerin medya organları büyük ölçüde bu ülkelerdeki tek partilerin propaganda aracı olarak işlev görmüştür. Ancak Noam Chomsky ve Edward S. Herman, 1988 yılında yazdıkları *Manufacturing Consent* (1988) (Rızanın İmalatı) adlı kitaplarında ABD’deki medya sisteminin de bir nevi kapitalist sistemin propagandasını yapan bir ideolojik aygıt olduğunu iddia etmişlerdir. Bu ideolojik aygıt, elbette otoriter ülkelerdeki gibi vulgar bir biçimde işlevini yerine getirmez. Chomsky ve Herman, ABD medyasının propaganda işlevini beş süzgeçle yerine getirdiğini düşünürler. Bu kitapta iki yazar, aynı zamanda liberal basın kuramı tarafından yüklenen, basının hükümeti denetlediğine dair iddiayı da temelden sarsmaktadırlar. Yani bu iddiaya göre basın parlamenter demokrasi içinde dördüncü güç işlevi yerine getirmek şöyle dursun, bir propaganda aracıdır.

Bu kitabın temel iddialarından birisi, medyanın aslında halkı bilgilendirmediği, aksine halka güce sahip olanların bilinmesini istediği şeyleri iletmiştir. Yani aslında medya bize gerçekleri söylemez; politik, ekonomik ve askeri elitlerin bilinmesini istediği şeyleri iletir ve bu iletilen şeyler genellikle bu elitler tarafından çerçevelenir. Toplumsal alandaki güç ilişkilerine dair bizim medyadan öğrendiğimiz şeyler, böylece güç sahibi kişilerin tanımlayıp sınırladığı şeylerdir. Küresel çapta faaliyet gösteren medya şirketleri büyük oligopollerin parçalarıdır. Bagdikian, 2004 yılında küresel çapta faaliyet gösteren bu oligopollerin dünyada beşe kadar indiğinden bahseder (2004: 27). Elbette 2004’ten bu yana

yeni iletişim teknolojileri ve web.2.0'daki gelişmelerle bu küresel çaptaki konvansiyonel medya tekellerine, Google, Youtube, Facebook, Twitter gibi yeni aktörler de katılmıştır. Ancak bu yeni aktörlerin iletişim ve haberleşme hakkı ile mahremiyet hakkına dair yarattıkları olası ihlaller ayrı bir yazının konusu olduğu için burada bu konuya girilmeyecektir. Hem konvansiyonel hem de yeni medya araçlarının temel motivasyonu kâr elde etmek olduğu için, sistemi eleştiren ve derinden sarsabilecek gazetecilik faaliyetine doğası gereği bu araçlar destek olmaz. En geniş kitleyi ilgilendiren konular doğal olarak haber konusu olabilir ve gündeme taşınabilir. Bu nedenle endüstriyel medya organlarından, farklı toplulukların haklarına duyarlı habercilikle ilgili hassasiyet beklemek aşırı iyimser bir yaklaşım olur.

Gazeteciler Gazetecilik Üzerine Nasıl Düşünür?

Tarihsel gelişimi içinden tanımlamaya çalıştığımız, belli ekonomik hedefleri olan şirketlerin kurumsal yapıları içinde örgütlenmiş olan bir gazetecilik mesleği ve bu mesleği icra eden meslek profesyonellerini elbette mesleğin itibarını korumak için bazı mesleki normlar sınırlandırır. Bu olumlu anlamdaki sınırlamanın yanı sıra ezici rekabet koşulları altında şekillenmiş profesyonel meslek ilkeleri ve teamülleri de gazetecilik pratiklerine dair olumsuz anlamda kısıtlamalar ortaya çıkarmıştır. Böylece gazetecilerin profesyonel mesleki normları ağır rekabet koşulları altında oluşmuştur. Bu nedenle gazetecilerin habere yaklaşımı bu rekabetin yarattığı özdeşleşimsel sınırlılıklarla maluldür.

Gazeteciler, hem mesleğin icra edildiği kurumun örgütlenme yapısı hem de haberin üretildiği toplumsal iktidar ilişkileri doğrultusunda bazı düşünme biçimleri edinirler. Bu düşünme biçimini çalışma koşulları önemli ölçüde şekillendirir. Ele alınan/alınacak olayın haber değeri taşıyıp taşımadığı, olayı haberleştirirken kimlerin haber kaynağı olarak değerlendirileceği, olayın ne kadar süre içinde haberleştirilmesi gerektiği, olayı tanımlarken hangi sözcüklerin tercih edileceği, haberi sunarken nasıl bir başlığın seçileceği, olayın hangi boyutunun haber metnine dâhil edileceği, hangi boyutunun dışarıda tutulacağı gibi pek çok parametre gazetecinin olaya yaklaşımını şekillendirir. Bu neden-

le haber denilen şey üzerine gazetecilerin nasıl düşündükleri önemli hale gelir. Zira pek çok gazetecinin iddia ettiği gibi haber olayın ta kendisi değildir. Aksine haber, bir anlamda olaya dair bazı boyutların çoğu zaman eklektik bir biçimde bir araya getirildiği sentetik bir bilgidir. Bu nedenle zannedildiği ve iddia edildiği gibi, haber olayı olduğu gibi yansıtmaz ve haber, olayı haberleştiren gazetecinin değer yargılarından yüzde yüz arınmış değildir. Çoğu zaman hem gazetecinin kişisel tarihinden süzülüp gelen, hem de olayın tanımlandığı tarihsel ve konjonktürel iklimin yarattığı değer yargıları habere sızar.

Barbie Zelizer, gazetecilerin kendi meslekleri üzerine tartışıp konuşurken yedi metaforun öne çıktığını belirtir. Bunlar, “altıncı his, muhafaza, ayna, hikâye, çocuk, hizmet ve angajman”dır (Zelizer, 2017: 13). Gazeteciler, hem mesleki sosyalleşme hem mesleği icra ederken karşılaştıkları rekabet koşulları ve üretim ilişkileri içinde edindikleri “sağduyu” ile habere yaklaşırlar. Gazetecinin “altıncı hissi” bir anlamda onun “haber kokusu” alabilme yeteneğine işaret eder. Haberin kokusunu almak bir yandan gazeteciye içkin bir yetenek gibi görünmekle beraber, edinilen ve öğrenilen ve bir süre sonra içselleştirilen bir yetenektir. Bu yetenek olağan koşullarda olumlu değerlendirilebilir. Ancak gazetecilik mesleğinin vücut bulduğu, eşitsiz ve adil olmayan iktidar ilişkilerinin hâkim olduğu toplumsal koşullarda haber kokusu almak, aslında kimin güçlü kimin güçsüz olduğunu anlama ve buna göre kimin sesine kulak vermenin makbul olduğuna kimin sesininse duyulmayabileceğine karar verme yeteneğine işaret eder. Yani herhangi bir hayati konuda gazeteci, hem olayı hızla haberleştirme zorunluluğundan hem de geniş kamuoyunun merak ettiğini varsaydığı kişilerin değerlendirmelerine kulak vermenin daha kolay ve olağan görülmesinden dolayı bazı durumlarda olayın gerçek mağdurlarının sesini duymamayı tercih edebilir. Elbette bu tercih belli bir zaman içinde yapısal bir zorunluluğa dönüşebilir. Eğer gazetecinin özel bir ilgisi ve çabası olmazsa başlangıçta tercih olarak görülen bir süre sonra da zorunluluğa dönüşen sesi duyulmayanların sesine kulak asmama hali, yaygın bir norm haline gelebilir. İçinde yaşadığımız endüstriyel medya koşulları bunun örnekleriyle doludur.

Bahsi geçen metaforlardan “muhafaza” ise, gazetecinin rekabet koşulları içinde habere bir temellük nesnesi olarak yaklaşmasını anlatır. Yani gazeteci “haberi ilk veren ben olmalıyım” kaygısı ile haberi kendi kişisel malı olarak görmeye başlar. Hâlbuki haber, her şeyden önce kamuoyunun dikkatini çekmek ve buna göre bir tavır alınması beklentisiyle halka verilir. Ancak ticari kaygı ve rekabet koşulları başlangıçta bu meramla yaklaşılacak haberi, hem gazetecinin hem de gazetecinin çalıştığı kurumun ticari başarısı ile itibarını güçlendiren bir nesneye dönüştür. Haberle ilgili bu paradoksal durum, yine habere konu olan olaya yaklaşımı sakatlayan bir algıya yol açar. “Haber kamunun malı mıdır, yoksa bireysel bir temellük nesnesi midir?” sorusuna verilecek her yanıt yine endüstriyel ve ticari medya koşulları içinde düşünmek gerekir. Bu koşullar altında verilecek hiçbir yanıt tatmin edici olmaz.

Bir “hizmet” olarak gazetecilik metaforu ise kamuoyunun yüzeyine hitap etmeye eğilimli bir perspektife dayanır (21). Ulusal çapta faaliyet gösteren gazeteler, kapitalist üretim örüntülerinin şekillendirdiği, burjuva hukuku ve normlarının domine ettiği ve toplumun vasatına hitap eden hegemonik bir kamusal müzakere mantığı ile habere yaklaşır. Bu nedenle vasatın çeperinde yer alan olay ve sorunlar çoğu zaman haber değeri kapsamında değerlendirilmez. Ayrıca yine vasatın sınırlarındaki bir olayla ilgili olarak bile çerçeveyi, söz söyleme ve yorumda bulunma “ehliyeti” olan haber kaynakları çizer, yani muktedirler. Televizyon kanallarında, tartışma programlarında, bir haber araştırmasında çoğu zaman örneğin mülteciler üzerine bizzat mülteciler konuşturulmaz. Mültecilik konusunda uzman kişilerle, sınır güvenliğinden sorumlu güvenlik güçleri ve ilgili bakanlar konuşabilir ancak. Mülteci ya da sığınmacı, haberin söylemine ancak pasif konumda, ya mağdur ya da suçlu pozisyondayken dâhil olabilir. Bu nedenle “bir hizmet” olarak gazetecilik, gazeteciler tarafından toplumun vasatı için yerine getirilen bir hizmet şeklinde algılanır. Bu vasat, içinde yaşadığımız toplum açısından değerlendirildiği zaman toplumun sadece yüzeyine tekabül eden bir “burjuva kamusal alanı”na işaret eder (Kluge ve Negt, 2018).

Türkiye’de Haberin Ötekisi Kimlerdir?

Son yıllarda, Türkiye’de bildiğimiz ve eleştirdiğimiz ana akım medyanın dahi esamisi okunmaz hale geldi. Türkiye’de her iktidarın yaptığı gibi, AKP iktidarı da demokrasisi nispeten gelişmiş ülkelerde olduğu gibi medya ile ilişki ve iş birliğini öncelikli bir şekilde sürdürmek yerine, tamamen denetim altına alma yolunu seçti. Hâlbuki hegemonik performans açısından, medya ile iktidar arasındaki ilişkiyi karşılıklı iş birliği şeklinde düzenlemek ve sürdürmek daha akılcı bir yoldur. Keza yıllardır, işleyen bir parlamenter demokrasi içindeki medyanın rolü, var olan sistemin eksiksiz sürdürüğüne kitleleri inandırmak; eğer eksikler varsa da medya tarafından bu eksiklerin düzeltilmesi için denetleme rolünün yerine getirildiğine geniş kamuoyu kesimini ikna etmek şeklinde tanımlanmıştır. Ancak, mevcut iktidar böyle dolambaçlı bir yolla “oyalanmak” yerine, hızlı ve kestirme bir yola başvurarak, medya kuruluşlarını önce sermaye ve sahiplerini muhtelif yollarla değiştirerek mutlak bir denetime almıştır.³ Denetim altına alamadığı çok az sayıdaki medya kuruluşuna ise cezalar, yayın durdurmalar ve çalışan gazetecileri hapse atma şeklinde tedhiş hareketleriyle yıldırmaya çalışmıştır ve bu yıldırı faaliyeti her geçen gün hızlanmaktadır. Elbette tamamen işlevsiz hale getirilmiş olan medya, kamuoyu nazarında güvenilirliğini kaybetmiştir. İktidar mutlak denetim altında tuttuğu medya organlarının bu güvenilirlik ve itibar kaybından dolayı alternatif mecralara yönelen kamuoyunu da bu mecralardan mahrum bırakmak için her geçen gün hukuki ve polisiye tedbir arayışlarına yenilerini eklemektedir.

Türkiye Cumhuriyeti’nde ülkenin kuruluşundan bugüne basın-yayın kuruluşlarının yayın politikaları sadece kâr-zarar hesabından hareketle şekillenmemiştir elbette. Bu nedenle Türkiye’deki kitle iletişim araçlarının yayın çizgilerinin eleştirisini yaparken sadece ekonomik temelli yapısal sorunlara odaklan-

3 Bu konuda detaylı bir inceleme için şuraya başvurulabilir: <https://halagazeteciyiz.net/2018/05/10/akp-doneminde-turkiyede-degisen-medya-sermayesi/> (Erişim tarihi: 10/07/2020). Ayrıca şu kaynağa da bakılabilir: Çam, Aydın ve Şanlıer Yüksel; İlke (2015), “Türkiye’de Medyanın 2002 Sonrası Dönüşümü: Ekonomi Politik Bir Yaklaşım”, içinde Neoliberal Muhafazakâr Medya, U. Uraz Aydın (Der.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 66-102.

mak eksik bir bakış olur. Emperyalist ülkelerin Anadolu'daki işgaline karşı verilen bağımsızlık mücadelesi ile başlayan basın-devlet iş birliği, Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte simbiyotik (ortak yaşamsal) bir ilişkiye evrilmiş, çok partili hayata geçişle beraber karşılıklı bir çıkar ilişkisine dönüşmüştür. Yıllar içerisinde bu karşılıklı çıkar ilişkisindeki basın kuruluşları, iktidarlardan ayrı ve bağımsız bir yayın politikası doğrultusunda hareket ettiği anda teşviklerin kesilmesinden kapatmalara ve sansüre varan cezalandırmalarla karşılaşmıştır. 1945'te Tan Gazetesi'ne yönelik linç girişimi, Milliyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Abdi İpekçi'nin silahlı bir saldırı sonucu öldürülmesi, Araştırmacı Gazeteci Uğur Mumcu'nun arabasına koyulan bir bomba ile hayattan koparılması, Özgür Gündem Gazetesi'ne ve çalışanlarına yönelik yıllar süren baskılar, kapatmalar ve suikastlar, Evrensel Gazetesi muhabiri Metin Göktepe'nin polis işkencesiyle öldürülmesi kısa Türkiye tarihi içinde, resmi ideolojiden sapan gazeteci ve gazetelere reva görülen cezalandırmalardan en bilinenleridir. Bütün bu saydığımız baskı ve cinayetlerin doğrudan sorumlusunun devlet olduğunu iddia etmek aşırı yorum olarak görülebilir.

Ancak bahsi geçen gazetecilerin ve gazetelerin devletin resmi ideolojisine aykırı ve o ideolojiyi sorgulayan haberler ve yorumlar yaptıklarını akıldan tutarsak, geriye sadece "kendini devletin bekasını korumakla görevli addetmiş" bazı kesimler kalıyor sorumlu olarak. Devlet elbette yurttaşlık bağı ile bağlı olduğumuz ve bu bağı karşılığında hem ona karşı sorumlu/yükümlü olduğumuz hem de kendisinden beklentimiz olan tüzel bir kişiliktir ve elbette bireyler gibi kanlı canlı bir organizma değildir. Kendisine nasıl bir anlam yüklüyorsak odur aslında devlet. Hangi değerler ve ideolojik perspektifle ne anlam yüklediğimize göre devlet bize yaklaşır ya da bizden uzaklaşır. Bu nedenle devlete derin bir anlam yükleyen ve onu fetişleştiren toplumsal kesimler, yıllardan beri "devleti koruyoruz" saikiyle devlete "tehdit oluşturanları" paketleyip onun dışına atmakla da kendilerini görevli saymışlardır. Bu tehdit bazen din ve inancının gereklerini özgürce yerine getirmek isteyenler, bazen ana dilini özgürce konuşmak isteyenler, bazen en doğal yurttaşlık hakkını talep edenler, bazen de en doğal hak olan çalışma, örgütlenme ve insanca

yaşama hakkı için sokaklara dökülenler olmuştur (Danzikyan, 2014: 221-222). Her ne kadar Türkiye tarihinde bu hakları savunan ve bu hakların ihlalinin açığa çıkaranlar, yani bozuk düzenin adaletsiz sonuçlarını açığa çıkarmak isteyenler; aydınlar, gazeteciler baskılar görerek bazen de hayatlarından olmuşlarsa da, Türkiye ana akım medyası ağırlıklı olarak var olan statükonun devamına hizmet etmiştir. Bu hizmet çoğu zaman devletin öteki-tehlikeli-devlete tehdit olarak kodladığı her kesime yönelik yanlış ve manipülatif bilgiyle geniş kitleleri yönlendirmek şeklinde tezahür etmiştir. Bu manipülasyon sürecinde Türkiye ana akım medyası her devirde tarihsel rolünü “hakkıyla” oynamıştır. Zira Türkiye ana akım medyası toplumda kim-kimlerin öteki olduğuna karar vermek için “içkin bir bilgiye” sahiptir (221).

Ana akım-büyük sermayeli medya, dünyada da Türkiye’de de kullandığı dil, öne çıkardığı haber, olaylara yaklaşım ve olayları adlandırma biçimiyle her zaman hegemonik iktidar ilişkilerine eklemlenme içinde olmuştur. Bunun en önemli nedeni medyanın ekonomik ve örgütlenme yapısıdır. Medyadaki örgütlenme yapısını liberal burjuva demokrasisinin hüküm sürdüğü devletin ve toplumun genel yapılanmasından ayrı düşünemeyiz. Örgütlenme yapısı içindeki görev paylaşımı, hiyerarşi ve haber birimleri arasındaki uzmanlaşma haber kuruluşlarındaki yapısal sorunların temel kaynağı olarak görülebilir. Zira bu örgütlenme o haber kuruluşunun aynı zamanda toplumsal alandaki haksızlık, hukuksuzluk, adaletsizlik ve ihlallere yaklaşımına dair de bize ipucu verir. Size haberci olduğunuza dair bir belgeyi devlet veriyorsa, herhangi bir cinayet hakkında herkesten önce devletin polisinden bilgi alıyorsanız, herhangi bir taciz-tecavüz olayında olayın mağdurundan önce yine emniyet güçlerine başvuruyorsanız yazacağınız haberin var olan iktidar ilişkilerine eklemlenmekten başka ihtimali yoktur. Kaldı ki, siz haberi yazdıktan sonra haberinizin önüne gideceği haber müdürü de çoğu zaman zaten var olan iktidar ilişkilerine iyi eklemlenebilmiş olduğu için o masada oturabiliyordur. Önüne gelen haberi değerlendirir ve son haline getirirken bakışı bu iktidar ilişkilerinden bağımsız değildir.

Günümüzde Türkiye’de medya mutlak bir şekilde iktidarın emrine amade hale gelmiş/ getirilmişse, bunda “bu mesleği yapanların sorunları ayrıştırarak, görmeyerek, sahip çıkmayarak (çoğu zaman kişiselleştirerek), unutarak, hedef göstererek” medyayı güvenilir hale getirmesinin büyük payı vardır (Akçura, 2016: 79). Medya çalışanları sadece makro düzeydeki yapısal sorunlara sorumluluğu atarak bu işten sıyrılamaz. Sorumluluğu medyadaki yapısal sorunlara havale etmek, bir anlamda medyanın ve gazetecilik mesleğinin içine girdiği bunalıma yol açan sorunları dışsallaştırmak anlamına gelecektir. Her şeyden önce gücü elinde bulunduranların mesleki dayanışma ve örgütlenmeyi engellemek için uyguladığı baskılara kişisel ikbal uğruna boyun eğmek sorunun temeli olarak görülmelidir.

Kuşkusuz gazetecilik yapısı itibariyle diğer mesleklerden daha rekabetçi bir mesleki sosyalleşmeyi dayatır. Ancak gazetesinin habere ve habere ilham veren olaya nasıl yaklaşması gerektiği ile bu rekabetçi mesleki sosyalleşme arasında doğrudan ilişki vardır. Siz haberi, bir gazeteci olarak size ait bir temellük nesnesi olarak görürseniz, en başta kamuya karşı sorumluluk taşımanız gerektiğini unuttur, olayı bilindik kapitalist üretim ilişkileri perspektifinden değerlendirirsiniz. Bu da sağlıklı bir kamusal duyarlılık yaratacak haberler yapmak yerine, sizin sansasyona dayalı ve en çok okuyucunun ilgisini çekecek olaylara yönelmenize yol açar. Böylece yöneldiğiniz olaylar bir süre sonra tek tipleşmeye başlar. Tek tipleşen bu olayların arasında sesi duyulmayanların sesi giderek daha da duyulmaz hale gelir. Böylece gazeteciliğin kendisi bizatihi hak ihlalinin nedeni haline gelir.

Haklara Karşı Duyarlılık Neden Önemli Hale Geldi?

Dünyanın pek çok ülkesinde yükselişte olan muhafazakâr popülist hareketler, aslında liberal parlamenter demokrasi, kapitalizm ve neoliberal ideolojinin krizine dair bir semptom olarak okunabilir. Liberal parlamenter demokrasinin temel krizi, aslında uzun zamandan beri aynı ekonomik programı uygulayarak farklı sonuçlar alınacağını vaat edilmesinden kaynaklanıyordu. Kapitalizmin krizi ile parlamenter demokrasinin krizi tam

da burada birbirini besliyor. Bütün partiler, birbirinin aynısı olduğu ve tam da bu nedenle halk egemenliğine dayalı bir sistem içerisinde seçimle iktidara gelmek zorunda olduğu için, artık kitlelere adil gelir dağılımı ve temsilde adalet vaat etmenin rasyonel ve meşru bir zemini kalmamış durumdadır. Bu meşru zemin ortadan kalktıkça, halka sadece tutundukları kimliklere aşırı vurgu yapan söylemlere daha fazla tutunmaları vaat edilmektedir. Bu kimlikler, bir zamanlar güçlü olan, ancak pek çok hukuki ve denetleme yetkisini bırakan ulus devletlerin “yeniden güçlü olacağına/yapılacağına” dair vaatlerle yeni ulusçuluk (Türkiye’de Yeni Osmanlılık) gibi makro ideolojilere mahirane bir biçimde eklenmektedir. Ancak neoliberalizmin yarattığı yeni rasyonel “homo economicus” (Brown, 2018: 43) bireyin hukuki anlamda bağlandığı devlete olan geçmiştekine benzer güven uzun zamandır kaybolduğu için, kamusal-toplumsal kuruluş arzularının yerini bireysel hukukunu koruma yönelişleri almaya başlamıştır. Bu açıdan bakıldığı zaman, devletle birey arasında modern demokrasiler içindeki birey lehine kurulmuş olan denge, hukuki zemin aşındığı için, devlet lehine bozulmaya başlamıştır (Saraçoğlu, 2017: 1090). Zira ulus devlet içindeki, liberallerin inandığı denge denetleme mekanizması, muhafazakâr popülist liderler tarafından uzun zamandır ayak bağı olarak görülmektedir. Ancak bu mekanizmaya inanmayan muhafazakâr popülist liderler, yine de parlamenter demokrasinin kurallarıyla iktidar olabilmektedir. Bu paradoksal durum, göz göre göre uzun yıllar içinde ve yakıcı mücadeleler sonucu elde edilmiş pek çok hakkın aşınmaya ve ortadan kaldırılmaya devam etmesine yol açmaktadır.

Böylece muhafazakâr popülist hareketlerin yükselmesi ve neoliberal ideolojinin iflası ile parlamenter demokrasinin krizinin sonucunda, anayasal olarak tanımlanmış pek çok yurttaşlık hakkı da aşınmıştır. Bu aşınma sonucunda küresel çaptaki hak ihlalleri giderek daha fazla yaygınlaşmaktadır. Hakları en temelde yaşama hakkından başlayarak geniş bir perspektiften tanımlamak gerekir. Sağlıklı yaşam, sağlıklı beslenme, eğitim, haber alma, iletişim, ifade özgürlüğü, temiz bir doğada yaşama, örgütlenme gibi çağdaş toplumda bireyin en temel hakları olarak tanımlanabilecek bu haklara erişim giderek zorlaşmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında zaman, sayılan bu hakların aynı zamanda demokratik toplumlarda her yurttaşın en doğal hakkı olarak görülmesi gerekir. Ancak hem eşitsiz ilişkilerin giderek derinleşmesine yol açan kapitalist üretim ilişkileri, hem de bu eşitsiz ilişkilerin sürmesi için otoriter yönetimlerin jandarma haline gelmesi giderek yaygınlaşmaktadır. Otoriter yönetimler, hukuk ve kolluk güçlerini kullanarak bütün bu haklara erişim için gerçekleşen tüm girişimleri ve talepleri bastırmaktadırlar. Sosyal refah devletinde bahsi geçen bu hakların devletin güvencesinde olması gerekir. Sosyal refah devletinde bu hakları koruyan hukuki zemin de giderek yok olduğu için, devlete olan hakların korunacağına dair güven de giderek azalmaktadır. Bu hukuki güvenin yerini, bireysel olarak kitleleri coşturarak destek alan muhafazakâr popülist liderlerin kişisel vaatleri almaktadır. Bu liderler kitlelere “bırakın güçlülerin hukukunu, sizlerin hakları benim kişisel garantim altında” demektedir bir nevi. Böylece bu tür hakların garantörünün kendi varlığı olduğuna inandıran muhafazakâr popülist liderlerin popülaritesi artmaktadır. Bu liderler geniş kitleler tarafından desteklendikçe hakların hukuki zemini ortadan kalkmakta, hukuki zemin ortadan kalktıkça kitleler hukuki yoldan hak arayışına başvurmak yerine bu kişilerin irrasyonel vaatlerine kulak vererek onları desteklemektedir. Bu paradoksal çıkmaz, giderek yurttaşlık haklarının daha da çok aşınmasına yol açmaktadır.

Kendi varlığını haksızlığa uğramış olan geniş kitlelere garanti olarak sunan muhafazakâr popülist liderler, neoliberalizmin verimlilik ve hızlı iş bitirme mantığından türeyen yeni iş yapma biçimlerinin sağladığı iddialara da yaslanarak, tüm denetleme ve hukuki sınırlamaları da ortadan kaldırma gayreti içindedir. Bu nedenle artık devlet, bireylere / yurttaşlara tanınmış / kazanılmış hakların garantörü olmak bir yana gaspçısı haline gelmiştir. Türkiye’de bu eğilimin görüngülerini uzun zamandır izliyoruz. Hakların savunusunu yapmak konusunda uzun zamandır etkili bir örgütlü mücadele veren Türkiye barolarının bu mücadelesini kırmak için, meclisten çıkarılmaya çalışılan “çoklu baro” yasası, devlet karşısında hak savunusu ile ilgili yurttaşın elindeki son kalenin de ele geçirilmeye çalışılmasının bir işareti olarak okunmalıdır.

Geldiğimiz noktada Türkiye’de iktidarın, yıllardır kendisini destekleyen geniş kitlelere vaat edebileceği hiçbir şey kalmamıştır. Adaletsizlik, hukuksuzluk, yolsuzluk, yoksulluk, işsizlik; özetle geleceksizlik geniş kitlelerin iktidara verdiği desteği giderek geri çekmesine yol açmaktadır. İktidar, yapılacak herhangi bir adil seçimde yönetimden uzaklaştırılacağına farkında olduğu için, bütün stratejilerini ne olursa olsun iktidarda kalma kaygısı için harekete geçirmiş durumdadır. Kitle desteği azaldıkça iktidar, zaten sorunlu çalışan modern parlamenter demokrasinin denge-denetleme mekanizmalarını; yani yargı ve yüksek yargı ile yasama güçlerini neredeyse tamamen işlevsiz hale getirmiştir. Artık herhangi bir haksızlığa uğramış ve hakkını mahkeme yoluyla aramaya kalkışan neredeyse hiç kimse yargının tarafsız davranacağına güven duymamaktadır. Bunun pek çok örneğini son zamanlarda neredeyse her gün deneyimliyoruz.

Son yıllarda cinayet gibi iş kazaları sonucu pek çok işçi hayatını kaybetmektedir. Hayatını kaybeden işçilerin yakınları mağduriyetleri telafi edilmek şöyle dursun, bu ölümlere yol açan ihmallerin sorumlularının cezasız kalacağına neredeyse emin durumdadır.⁴ Covid-19 pandemi sürecinde çalışanlara kısa çalışma ödeneği verileceği vaat edilmiş olmasına rağmen, süreç şeffaf bir şekilde işletilmediği için kaç kişinin ne kadar kısa çalışma ödeneği aldığı tam olarak bilinmemektedir. Özellikle 15 Temmuz 2016’daki başarısız darbe girişiminin ardından ilan edilen OHAL döneminde işçi grevleri uzun süre yasaklanmıştır. OHAL sürecinde başlatılan basın açıklaması ve sokak gösterilerine yönelik fiili yasakları çeşitli gerekçelerle hala bir valinin kararıyla kolayca uygulanabilmektedir. Anayasada yer alan düşünce ve ifade açıklama özgürlüğüne rağmen, ekonomi, işsizlik veya hür da iktidarın herhangi bir tasarrufuna dair yapılan sosyal medya dâhil medyadaki herhangi bir açıklama hemen soruşturmalara tabi tutulabilmektedir. Son “Çoklu Baro Yasa Taslağı” çalışmaları sürerken Türkiye’nin dört bir yanından gelen baro başkanlarının Ankara’ya sembolik bir yürüyüş yaparak girmek

4 2020 Haziran ayında en az 188 kişi cinayet gibi iş kazalarında hayatını kaybetmiştir. Veriler için bkz. <http://isigmeclisi.org/20471-is-cinayetlerine-issizlige-acliga-ve-salgina-karsi-direnis-ve-day> (Erişim tarihi: 11/07/2020).

istemelerine izin verilmeyerek 24 saatten fazla yağmur altında Ankara girişinde tutulması, mecliste bu yasa taslağının görüşmeleri sürerken, avukatların meclis etrafında toplanarak tepki göstermek istemelerine polisin sert müdahale etmesi, iktidarın haklara karşı tavrının açık göstergesidir. 2020 Temmuz ayı başlarında Sakarya’da bir havai fişek fabrikasında gerçekleşen patlamanın ardından doğru düzgün araştırma yapılmasına izin verilmemesi, mağdur yakınlarının yerine olayda olası ihmali bulunan fabrika sahibinin yanında durulması da iktidarın işçi hakları ile ilgili tavrı hakkında ipucu vermektedir. 2018 yılında Çorlu’da gerçekleşen hızlı tren kazasında yakınlarını kaybedenlerin, sorumluların cezalandırılmasını istemelerine rağmen, mahkemenin ısrarla sorumluları gizlemeye çalışması ve bu duruma her duruşmada olayın simge ismi haline gelen Mısra Sel’in isyan etmesi de hukuk sisteminin geldiği durumu anlamak açısından gösterge olarak okunabilir.

Türkiye’nin aldığı oy itibarıyla en büyük üçüncü partisi konumundaki Halkların Demokratik Partisi’nin (HDP) Eski Eş Genel Başkanları Selahattin Demirtaş ile Figen Yüksekdağ’ın siyasi olduğu çok açık olan bir yargılamayla uzun zamandır hapiste tutulması. Üstelik Demirtaş hakkında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından tahliye edilmesi gerektiğine dair karar verilmiş olmasına rağmen, başka bir olay bahane edilip yeniden bir dava açılarak tutuklu yargılamasının ısrarla devam ettirilmesi. İş insanı ve sivil toplum aktivisti Osman Kavala’nın yine üzerine atılı suçlar hakkında uzun süre iddianame hazırlanmadan hapiste tutulması. Sadece haber yaptıkları için gazetecilerin uydurma iddianamelerle tutuklu yargılanmaları. İktidarı eleştiren yorum ve haberler yapıldığı için yine uydurma gerekçelerle muhalif televizyon kanallarına ağır para cezaları ile yayın durdurma cezaları verilmesi. Sosyal medya ortamını trol ordularıyla uzun zamandır domine etmeye çalışan iktidarın, Twitter’ın bu trollerin bir kısmını ifşa ederek hesaplarını iptal etmesinin ardından, sosyal medya mecralarına da savaş açması. Bu savaş, yakın zamanda meclise getirilecek bir sansür yasası ile iyice ete kemiğe büründürülecek gibi görünüyor. Yine bu saydığımız örnekler de göstermektedir ki, iktidar hukuk erkini siyasi muarızlarını basılamak ve etkisiz hale getirmek için araç olarak kullanmaktadır.

Bu da göstermektedir ki, artık iktidar muhalifi kesimler için adil yargılanacağına dair bir güvence yoktur.

İktidarın uzun zamandır sürdürdüğü inşaat odaklı ekonomik büyüme de çok boyutlu hak ihlallerini beraberinde getirmiştir. İktidara yakın müteahhit ve iş insanlarına verilen ayrıcalıklı ihaleler, inşaat ve enerji projeleri pek çok insanın yerinden yurdundan edilmesine, ekimlik arazilerinin yok edilmesine, ekilir dikilir olmaktan çıkarılmasına, doğal ve tarihi çevrenin yok edilmesine, su kaynaklarının tarumar edilmesine, nihayetinde adaletsiz ve eşitsiz gelir dağılımına yol açmıştır. İktidarın yol açtığı hak ihlallerini daha uzatmak mümkün elbette. Ancak aklımıza ilk gelenler bile, hak ihlallerini açığa çıkaracak ve bu ihlallerin peşine düşerek bu yönde kamuoyu yaratmayı temel hedef olarak görecektir “hak temelli-hak odaklı” gazeteciliğe ne derece ihtiyaç olduğunu göstermektedir.⁵

Hak Temelli Gazeteciliğin Temel Özellikleri

Hem bir kavram hem de profesyonel bir meslek olarak gazeteciliğe yüklenen anlam tarihsel olarak, siyasal koşullara, toplumsal istemlere ve kamusal duyarlılık derecesine göre değişir. Modern bir meslek olarak gazeteciliğin temel motivasyonu, kabaca, en sıra dışı olan olayı bir anlatı olarak halka sunmak şeklinde tanımlanabilir. Haddizatında profesyonel gazetecilik mesleğinin hak savunuculuğu yapmak gibi bir hassasiyeti yoktur. Hatta haber bir anlatı türü olarak kapalı bir metindir, ürettiği söylemler de muhafazakâr ve statükocudur. Bu açıdan bakıldığında zaman aslında gazetecilik kesinlikle evrensel normları olan, evrensel kaygılarla yapılan bir meslek değildir. Gazete bir araç olarak büyük ölçüde modern burjuva sınıfının yükselişiyle birlikte kurumsallaşmış, modern ulus devletlerin varlığını meşrulaştırma işlevi üstlenmiştir. Bu nedenle ulus devlet şeklinde yapılanan burjuva

5 Son zamanlarda insan hakları üzerine çalışan pek çok sivil toplum örgütü günlük, aylık ve yıllık hak ihlali raporları hazırlıyor. Böylece günümüzde yaşadığımız ihlallere dair tarihe notlar düşülüyor. Bunlardan bir örnek için şu linke başvurulabilir: <https://tiyhv.org.tr/gunluk-ih-raporlari/9-temmuz-2020-gunluk-insan-haklari-raporu/> (Erişim tarihi: 11/07/2020).

toplumunun içindeki eşitsiz iktidar ilişkilerini yeniden üretir, yani içinde yeşerdiği toplumun eşitsizliklerini normalleştirir.

Gazetenin belki de daha anlamlı bir işlev üstlenebilmesi için ulusal çapta değil de yerel düzeyde gelişen olaylarla ilgilenmesi gerekir. Çünkü doğrudan toplumun sorunlarının çözümüne odaklanmak için yakın çevrenin ilgisini uyandırması gerekir. Ulusal düzeyde faaliyet gösteren gazetelerin olaylara yaklaşımı, daha yüzergezer ve genelgeçer bir ilgiye yönelir. Evrenselleştirilebilir bazı ilkeler koymak gazeteciye olan güveni tesis edebilir. Ancak her yerel toplumun kendi koşullarının yarattığı ahlaki değerler gazetecilik mesleğinin önceliklerini ve kriterlerini farklılaştırabilir. Belki de hala geçerliliğini sürdüren tek kriter gazetecinin tarafsız olması gereğidir. Bu kriter de yine toplumsal alandaki güç ilişkilerinden bağışık değildir. Bu nedenle tarafsızlık kriterinin kendisi bile çoğu zaman güç ilişkilerinin üstünü örten bir perdeye dönüşebilir.

Gazeteciler çoğu zaman haberi olayların aynası olarak tanımlarlar. Bu, bir anlamda güvenilir olma vaadinin göstergesidir. Gazeteci ele aldığı herhangi bir olayı tümüyle, bir ayna gibi yansıtabileceği varsayımından hareket eder ve okuyucu-izleyicide de bu izlenimi uyandırmak ister. Hâlbuki gazeteci herhangi bir olayı izleyiciye aktarırken çoğu zaman sadece bir perspektif sunar; elbette bu perspektife her zaman gazetecinin kişisel tarihi, habitusu, mesleki sosyalleşme pratikleri, çalıştığı medya kuruluşunun kurumsal tercih ve politikaları, okurla ve reel siyasetle kurduğu ilişki gibi faktörlerin gölgesi düşer. Bu gölge gazetecinin ele aldığı olaya dair vaat ettiği gerçekliği tanımlamak için kullandığı “ayna metaforu” böylece bir vehimden ibaret hale gelir. Ancak “ayna” metaforunu kullanmak yerine, “tanıklık” ifadesini kullanmak daha samimi bir yaklaşım olabilir. Zira tanıklıkta, gazeteci olayın tam anlamıyla bir yansıtıcısı değil de, içtenlikli bir perspektif sunucusu olduğunu baştan itiraf eder. Elbette bunun, hak temelli gazetecilik açısından değerlendirildiği zaman mevcut güç ilişkilerine eklenilen değil, haklardan yana, hak ihlaline uğrayan güçsüzden yana olan bir perspektif olması beklenir.

Özetle hak temelli gazeteciliği endüstriyel medyada hayata geçirmek bir hayli zordur. En fazla sivil toplum içinden

gelişen hak mücadelesinin aracı olarak işlev görmesi beklenir. Bu mücadeleyle gelişen toplumsal ve kamusal farkındalık sonucunda, genel olarak gazetecilerin olaylara ve habere yaklaşımında bir dönüşüm gerçekleştirmesinin talep edilmesi mümkün olabilir. Aslında özellikle Türkiye’de haber medyasına olan aşırı güven kaybindan dolayı, endüstri medyasında çalışan pek çok gazeteci de, bir güven tazelemenin gereğine inanmaktadır. Ancak bu inancın hayata geçmesine, ne mesleğin sürdürüldüğü üretim koşullarının dayattığı yapısal sorunlar ne de siyasi erkin baskısı izin vermektedir. Zaten Amerika’da da 1990’lı yıllarda gazetecilik mesleğinin güven krizi yaşamasından dolayı, yeni tip gazetecilik tanımlarının arayışı ortaya çıkmıştır. Kamu gazeteciliği (*public journalism*), yurttaş gazeteciliği (*civic journalism*), savunuculuk gazeteciliği (*advocacy journalism*), araştırmacı gazetecilik (*investigative journalism*), barış gazeteciliği (*peace journalism*) gibi farklı gazetecilik anlayışları bu güven krizinin yol açtığı arayışlar sonucu ortaya atılmıştır (Alankuş, 2013: 100).

Hak temelli gazeteciliği tek cümlede özetleyecek olursak “görünür olmayanları görünür kılmak, sesi duyulmayanların sesi olmak, açıkça haksızlığa uğrayıp kendini ifade etme şansı bulamayanların uğradığı haksızlığı kamuoyuna duyurarak bir farkındalık yaratmak” gibi amaçlara hizmet eden bir gazetecilik olarak tanımlayabiliriz (Timisi, 2020: 26-27). Hak temelli gazetecilik bu anlamda değerlendirildiği zaman diğer tür gazetecilik anlayışlarıyla yer yer ortaklaşır. Genel olarak düşünüldüğü zaman hak temelli gazetecilik, hem toplumun genelinde ortaya çıkan hak ihlalleriyle hem de gazetecilik mesleğini icra edenlere yönelik hak ihlalleriyle mücadele etmek için ortaya çıkmış bir araç olarak değerlendirilebilir. Ancak temelde hak temelli gazetecilik, öncelikle mevcut gazetecilik pratikleri içindeki ihlallere dair farkındalığa odaklanmalıdır. Zira mevcut gazetelerin yaptığı haberler başlı başına hak ihlalinin nedeni olabilir.

Hak temelli gazeteciliğin ilkelerini tanımlarken sırasıyla birinci olarak mevcut gazetelerin yol açtığı ihlallere odaklanmak, ikinci olarak yine mevcut gazetecilik pratiklerinin çalışma düzeyine ve örgütlenmesine bakmak, son olarak da öncelik vermesi gereken olayları ve haber değeri kavramını gözden geçirmek gerekir.

1. Haberlerdeki hak ihlalleri

- a. Yalan haberlerin yol açabileceği ihlaller.
- b. Nefret dili ve söylemiyle yanlış temsilin yol açabileceği ihlaller.
- c. Eksik temsil ya da temsil edilmeme/yok saymanın yol açabileceği ihlaller.
- d. Mahremiyetin ve kişilik haklarının ihlal edilmesi.
- e. Stereotipleştirmeler ve klişelerin yol açtığı ihlaller.
- f. Düşmanlaştırma ve genel olarak yabancı düşmanlığının yol açtığı ihlaller.
- g. Suçlulaştırmanın (kriminalize etme) yol açtığı ihlaller.
- h. Demokratik hakların savunulmasının yasadışı olarak sunulmasının yol açtığı ihlaller.

2. Mevcut gazetecilik pratikleri ve habercilik yordamları

- a. Mevcut gazetecilik pratiği devletin bürokratik yapılanmasına göre örgütlenmiş bir kuruluşun içinde yürütülür.
- b. Bu nedenle akredite haber kaynakları merkezi haber kaynağı olarak değerlendirilir.
- c. Bu haber kaynakları her türlü olayın tanımlanmasına ve çerçevesinin çizilmesine hizmet eder. Gazeteciler de haberlerinde bu çerçeveyi sunarlar.
- d. Bu nedenle herhangi bir olayda mağdur, yoksul, kimse-siz, sessiz, kendini ifade etmekten yoksun kişilere çok az söz hakkı verilir. Yine bu nedenle mevcut gazetecilik pratikleri sorunların çözülmesi yerine, sorunun güçlü tarafından yeniden tanımlanarak bir anlamda üstünün örtülmesine aracılık eder.
- e. Mevcut gazetecilik pratikleri içinde yine örgütlenme yapısından dolayı hiyerarşik bir ilişki vardır.
- f. Bu hiyerarşik ilişki nedeniyle parlamento, dış ilişkiler ve güvenlik gibi konularla ilgilenen gazetecilerin haberleri genellikle daha hayati ve kıymetli, polis adliye haberleri ise daha değersiz ve sıradan görülür.

- g. Hâlbuki toplumsal alandaki eşitsiz ilişkiler, güçsüze, kadına, yoksula, çocuğa; özetle kırılgan toplumsal kesimlere yönelik şiddet ve hak ihlalleri haberlerini genellikle polis adliye muhabirleri yaparlar. Bu haberler daha değerli görüldüğü için, mevcut gazeteler genellikle bu tür olaylara üçüncü sayfalarda ve olay ancak çok vahimse yer verirler. Bu nedenle de bu olayların çözümüne yönelik herhangi bir inisiyatif gelişmez mevcut gazetecilik pratikleri içinde. Yani bu tür olaylar fikri takip mantığı ile takip edilmez.
- h. Mevcut habercilik pratikleri içinde, haber hızlı bir şekilde yapılmak zorunda olduğu için, olaya dair bilgilerin hızlıca toplanıp yine hızlı bir biçimde kurgulanarak sunulması gerekir. Bu süreçte, olaya dair tanıklık en kolay şekilde nasıl aktarılacaksa öyle aktarılır. Bu aktarım sürecinde, genellikle haberciliğe ve toplumsal sağduyuya ait klişe tanımlar kullanılır. Bunların çoğu da ayrımcılığı derinleştiren klişe ve stereotiplerin üretilmesine yol açar.
- i. Mevcut habercilik pratiği içinde genellikle günlük hayatta ortaya çıkan çok sayıda olaydan en çarpıcı olanlar haber olarak izleyiciye sunulabilir. Bunda yer sıkıntısından eleman yetersizliğine kadar pek çok faktör rol oynar. Yer sıkıntısı olayın sınırlı sözcükle anlatılmasına yol açar. Bu sırada olaya dair toplumsal, kültürel, tarihsel arka plan ve bağlam gözden kaçırılmak zorunda kalır. Bu nedenle olayın toplumsal bir sorun olduğu gerçeği göz ardı edilir.

3. Hak ihlallerinin peşine düşen gazetecilik, hak temelli habercilik

- a. Hak ihlallerini haberleştirerek takip eder.
- b. Bütün haberleri ötekiler lehine odaklı kılmayı amaçlar.
- c. Haber yaparken hak ihlali yapmamayı, haklar konusunda bilgilendirici, hakların kullanımları konusunda cesaretlendirici olmayı hedefler (Alankuş, 2013: 118).
- d. Hak temelli habercilik, içinde politik bir tercihi barındırır; “eleştirel duruşu toplulukçuluk geleneğinden kaynakla-

nan bu habercilik anlayışının merkezinde özgürleşme ve dönüştürme yer alır” (Timisi, 2020: 27).

- e. Hak temelli habercilik, olaylarla ilgili bilgi almak için her zaman mevcut iktidar odaklarının dışında aktörlere öncelik verir.
- f. Akredite kaynakların verdiği bilgileri her zaman olayın gerçek muhatapları ve sesini duyurma şansı olmayanların görüşlerini de alarak teyit eder.
- g. Olayları ele alırken, kişisel hikâyeleri dramatikleştirmek yerine, tek bir kişinin başına gelmiş olan konunun aslında toplumsal bir sorun olarak görülmesi gerektiğini akıldan çıkarmaz.
- h. Şiddet olayları ile ilgili bir haberi kurbanlar ve canavarlar şeklinde kutuplaştırarak ele almaz. Olayların faili ve mağdurlarını özcü bir “iyi-kötü” perspektifine kilitlenmez.
- i. Olayın mağdurunu haberleştirirken “yeniden mağdur eden” bir dile başvurmaz. Olayın mağdurunun olaydan sonra da bir yaşamının ve yakın çevresinin olduğunu, olayın aktarılma biçiminden mağdurun ve yakınlarının olumsuz etkilenebileceğini akıldan çıkarmaz (Tosun, 2013: 173).
- j. Olayın mağduruna kendini anlatmak için daha çok yer ayırır, failin sözlerine onu haklılaştıracak şekilde yer vermez. Örneğin bir kadın katili erkeğin sözlerine onun cinayetini meşrulaştıracak şekilde yer vermez.
- k. Hak odaklı gazetecilik, ele aldığı herhangi bir sorunu fikri takip mantığı ile sorun çözümlene kadar takipte tutar. Bu açıdan olayı haberleştirip öylece bırakan ana akım gazetecilikten ayrılır.
- l. Hak gazeteciliği hak arayışlarıyla ilgili toplumsal hareketlerin haberlerine öncelik verir ve bu hareketlerin seslerini kamuoyuna duyurmak için çabalar. Bu yönüyle genellikle grev ve sokak gösterilerini kriminalize etme eğiliminde olan ana akım medyanın habercilik anlayışından ayrılır.

- m. Hak haberciliği kadın, çocuklar, LGBTİ bireyler, göçmen ve mülteciler, dinsel-etnik azınlıklar gibi toplumsal kesimlere karşı kullanılan yaftalayıcı sözcükleri kullanmaz. Örneğin herhangi bir kriminal olayın faili bu gruba ait insanlardan birisiyse faili işaret etmez. Örneğin “kadın dolandırıcı, Ermeni katil, Alevi kundakçı” gibi ifadeler, bu türde bir suçun sadece o grup tarafından yaygın olarak işlendiğine dair bir önyargıyı yaygınlaştırarak ayrımcılığa yol açabilir.
- n. Hak haberciliği, toplumsal alandaki çatışmalarla ilgili olarak verilen haberlerde faili kolektif hale getiren ifadeler kullanmaz. Örneğin polisin öldürdüğü bir kişi için “emniyet güçleri tarafından etkisiz hale getirildi” ifadesini kullanmaz. Bunun yerine öldürme eyleminin failini aktif yüklemle aktadır. “Polis, operasyon sırasında bir kişiyi öldürdü” gibi bir ifade, eylemin failini gizlemez ve hak ihlalini açıkça ortaya koyar.
- o. Hak haberciliği, herhangi cinayet, taciz, tecavüz gibi şiddet dolu bir eylemin failini tanımlarken “cani, canavar, sapık” gibi sıfatlar kullanmaz (Tosun, 2013: 177). Bu tür sıfatların, olayın failini insan dışılaştırdığının ve olayın toplumsal boyutlarını görünmez hale getirdiğinin farkındadır. Yine faili böyle adlandırmak, aynı zamanda bu tür şiddet vakalarının toplumun tam da kalbinde var olan olaylar olduğunun inkârı anlamına gelir. Bu da konuya toplumsal bir perspektiften yaklaşmanın önüne geçer.
- p. Hak haberciliği, genel olarak haklara çok geniş bir perspektiften yaklaşır. Çevre katliamından, iş cinayetlerine, kadına yönelik şiddetten, yoksulluğun yol açtığı yoksunluğa kadar pek çok sorun hak haberciliğinin ilgi alanına girer. Bu açıdan bakıldığı zaman gelir eşitsizliği-adaletsizliği ve bunun üstünün bir şekilde örtülmesi de bir hak ihlali olarak görülmelidir. Hak haberciliği, hak meselesine bu derece geniş bir perspektiften yaklaşır.

Geniş bir çerçeveden ele alındığı zaman aslında hak temelli gazeteciliğin endüstriyel medyanın içinde bulunduğu yapısal sınırlılıklar içinde yürütülmesi mümkün değilse bile çok zordur.

Ancak hak haberciliğinin temel amacı, ana akım medyadaki gazetecilik pratiklerine dair sorunlara eleştiri getirerek burada ortaya çıkmış ve profesyonel kodlara işlemiş olan sorunlu gazetecilik anlayışını dönüştürmeye çalışmaktır. Hak temelli habercilik, mevcut gazetecilik pratiklerini özdüşünsel bir sorgulamaya davet ederek habercilik paradigmasını kendi kavramları yoluyla dönüştürme hedefine hizmet eder (Timisi, 2020: 28). Mevcut gazetecilik pratiklerinin yapısal sınırlılıkları içinde tüm bu ilkelere uymak elbette mümkün değildir. Ancak bu ilkelerin bazılarında ısrar edildiği zaman ana akım habercilikte de kısmi değişimlerin yaşandığını görebiliyoruz.

Sonuç

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin güncellenen "Gazetecinin Hak ve Sorumluluk Bildirgesi"nde gazetecinin sorumluluğu şöyle tanımlanıyor:

Gazeteci; basın özgürlüğünü, halkın doğru haber alma, bilgi edinme hakkı adına dürüstçe kullanır. Bu amaçla her türlü sansür ve oto sansürle mücadele eder. Gazeteci, önce halka ve gerçeğe karşı sorumludur. Bu sorumluluk kamu otoriteleri ve işverenine olan sorumluluklarından önce gelir. Bilgi ve haber ile özgür düşünce, herhangi bir ticari mal ve hizmetten farklı olarak toplumsal nitelik taşır. Gazeteci, ilettiği haber ve bilginin sorumluluğunu üstlenir. Gazetecinin özgürlüğünün içeriğini ve sınırlarını, öncelikle sorumlulukları ile meslek ilkeleri belirler.⁶

Gazetecinin sorumluluklarına dair bu tanımı her ne kadar Türkiye'nin en köklü meslek örgütlerinden birisi yapıyor olsa da, bu mesleğin icra edildiği kuruluşlar artık gazetecilik dışında pek çok işle iştigal ettiği için, bu kuruluşların iktidarla karşılıklı çıkar ilişkisi gazetecinin çalışma koşullarını her zaman olduğundan daha olumsuz etkiliyor. Gazeteciye bu sorumlulukları yüklemek kuşkusuz ahlaki bir duruşa davet olarak değerlendirilebilir. Ancak iktidarla vazgeçilmez çıkar ilişkileri bulunan, da-

6 <https://www.tgc.org.tr/bildirgeler/t%C3%BCrkiye-gazetecilik-hak-ve-sorumluluk-bildirgesi.html> (Erişim tarihi: 12/07/2020).

hası artık her türlü mekanizmayla mutlak denetim altına alınmış durumdaki ana akım-endüstriyel medyada çalışan, üstelik sendikal örgütlenmesi de neredeyse tamamen ortadan kaldırılmış durumdaki gazetecilerden bu sorumlulukları eksiksiz yerine getirmelerini beklemek aşırı iyimserlik olur. AKP iktidarı boyunca ana akım medyanın hem sermaye yapısı hem de yönetici profili ile habercilik pratiği önemli ölçüde dönüşüme uğradı / uğratıldı. Bu dönüşüm sürecinde AKP iktidarı, medya sermayelerinin el değiştirmesi başta olmak üzere, baskı ve yıldırma ile ana akım medyanın geçmişte nispeten tarafsız şekilde yürütmeye çalıştığı habercilik mantığını tamamen değiştirdi. Bu değişimle beraber, ana akım medya tek bir partinin propaganda aracına dönüşmüş durumdadır.

Hem genel olarak toplumsal muhalefete yönelik baskıların, hem de bu kesimlerin seslerini kısmen de olsa hakkıyla duyuracak medya organlarının kalmaması nedeniyle alternatif mecralar ve sivil toplum örgütlerinin mücadeleleri daha da önemli hale gelmiş durumdadır. Bu nedenle hak haberciliği, en başta iktidarın fütursuz güç uygulaması ile ayrımcı diline karşı mücadelenin bir aracı olarak işlev görecektir. Gücü sınırsız ve denetimsiz bir şekilde elinde toplayan bir iktidarla, onun kullandığı taktiklerle mücadele edilemez. Bu tarz iktidarlara, her zaman konsolide ederek arkasında toplayabildiği belli toplumsal kesimleri, bir araya gelmekte güçlük çeken muhalefet güçlerine karşı seferber ederek ve bu güçleri ayrıştırarak iktidarını sürdürür. Bu süreçte düşmanlık, ayrımcılık, nefret söylemi üretmek, toplumu kutuplaştırmak bu iktidarlara başlıca stratejileri arasında yer alır. Bu stratejiler elbette mutlak denetim altında tutulan kitle medyası üzerinden yürütülür. Hak temelli gazetecilik, öncelikle bu tarz medya organlarının yanlışları hakkında bir farkındalık yaratmayı amaçlar. Bu tespit edilen yanlışla mücadele etmek ise yanlışla yanlışla karşılık vererek değil, bu yanlışları tekrar etmeyerek mümkün olabilir. Tam da bu nedenle hak temelli gazeteciliğin temel hedeflerinden birisi, var olan ana akım habercilik pratiklerini dönüştürmektir.

Kaynakça

- Akçura, B. (2016). Dipten Gelen Dalga: Medyanın “Öteki Mağdurları. İçinde Y. İnceoğlu ve S. Çoban (Der.), *Haber Okumaları* (s. 79-88). İstanbul: İletişim.
- Alankuş, S. (2013). Yeni Habercilik Arayışları: Hak Odaklı Habercilik, Yurttaş Gazeteciliği, Barış Gazeteciliği. İçinde S. Alankuş (Der.), *Yeni Habercinin El Kitabı Gazeteciliğe Başlarken Okuldan Haber Odasına* (s. 98-135). İstanbul: IPS.
- Bagdikian, B. H. (2004). *The New Media Monopoly*. Boston: Beacon Press.
- Brown, W. (2018). *Halkın Çözülüşü: Neoliberalizmin Siyasi Devrimi*. (Çev.) B. E. Aksoy. İstanbul: Metis.
- Chomsky, N. and Herman, E. S. (1988). *Manufacturing the Consent: The Political Economy of the Mass Media*. New York: Pantheon Books.
- Curran, J. and Seaton, J. (2010). *Power without Responsibility: Press, Broadcasting and the Internet in Britain*. Seventh Edition. London and New York: Routledge.
- Çam A. ve Yüksel, İ. Ş. (2015). Türkiye’de Medyanın 2002 Sonrası Dönüşümü: Ekonomi Politik Bir Yaklaşım. İçinde U. U. Aydın (Der.), *Neoliberal Muhafazakâr Medya* (s. 66-102). İstanbul: Ayrıntı.
- Danzikyan, Y. (2014). Değişmeyen Öteki: Ermeniler. İçinde Y. İnceoğlu ve S. Çoban (Der.), *Azınlıklar, Ötekiler ve Medya* (s. 220-238). İstanbul: Ayrıntı.
- De Botton, A. (2015). *Haberler: Bir Kullanma Kılavuzu*. (Çev.) Z. Baransel. İstanbul: Sel.
- Fulford, R. (2017). *Anlatının Gücü: Kitle Kültürü Çağında Hikâyecilik*. 3. Baskı. (Çev.) E. Kardelen. İstanbul: Kolektif.
- Kluge, A. ve Negt, O. (2018). *Kamusallık ve Tecrübe: Burjuva ve Proleter Kamusalığın Analizine Doğru*. (Çev.) M. Atala. İstanbul: Notabene.
- Saraçoğlu, C. (2017). Sağ Popülizm ve Faşizm Üzerine Yöntemsel Bir Tartışma: Küresel Örüntüler ve Ulusal Özgüllükleri Birlikte Anlamak. *Praksis*, 44-45, 1081-1104.
- Schudson, M. (1981). *Discovering the News: A Social History of American Newspapers*. New York: Basic Books.
- Taş, O. (2010). Gazeteciliğin Doğuşu: Eleştirel Bir Tarih Yazımına Doğru. *Mülkiye*, XXXIV(269), 29-66.
- Timisi, N. (2020). Dijital Medya Deneyim ve Tanıklık. İçinde T. Durna, M. Binark ve G. Bayraktutan (Der.). *İletişim Hakkı ve Yeni Medya: Tehditler ve Olanaklar* (s. 23-50). Ankara: um:ag.
- Tosun, G. E. (2013). Hak Haberciliği: Neden ve Nasıl?. İçinde S. Alankuş (Der.), *Yeni Habercinin El Kitabı Gazeteciliğe Başlarken Okuldan Haber Odasına* (s. 166-177). İstanbul: IPS.
- Zelizer, B. (2017). *What Journalism Could be*. Cambridge, Malden: Polity.

İnternet Kaynakları

<https://tgs.org.tr/cezaevindeki-gazeteciler/> (Erişim tarihi: 08/07/2020)

<https://halagazeteciyiz.net/2018/05/10/akp-doneminde-turkiyede-degi-sen-medya-sermayesi/> (Erişim tarihi: 10/07/2020)

<http://isigmeclisi.org/20471-is-cinayetlerine-issizlige-acliga-ve-salgina-karsi-direnis-ve-day> (Erişim tarihi: 11/07/2020).

<https://tihv.org.tr/gunluk-ih-raporlari/9-temmuz-2020-gunluk-insan-haklari-raporu/> (Erişim tarihi: 11/07/2020).

<https://www.tgc.org.tr/bildirgeler/t%C3%BCrkiye-gazetecilik-hak-ve-sorum-luluk-bildirgesi.html> (Erişim tarihi: 12/07/2020)

Sivil Toplum Kuruluşları için Hak Temelli Gazetecilik Kılavuzu

Editör: Tezcan Durna

Demokrasinin ve kurumsal endüstriyel medyanın derin kriz içine girdiği günümüzde, gazetecilik mesleği ve bu mesleğin üstlendiği gerçeklerin halka duyurulması görevi giderek daha da hayati bir konuya haline gelmiştir. Çünkü başlangıcından beri varlığını dördüncü güç olma niteliğine borçlu olan basın/medya artık bu görevini hakkıyla yerine getiremez olmuştur. Bu nedenle basının üstlendiği bu görevi büyük ölçüde beşinci güç olarak da tanımlanmaya başlanan yurttaş inisiyatifleri ve sivil toplum kuruluşları devralmaya başlamıştır. Ancak gazetecilik mesleğinin tarihsel süreç içinde oluşmuş norm ve değerlerinin gözden geçirilerek bu inisiyatifler tarafından ivedilikle benimsenmesine de ihtiyaç bulunmaktadır. Çünkü bu değerlerden yoksun bir gazetecilik aynı zamanda toplumsal bütünlüğe tehdit oluşturacak bir araca da dönüşme riski taşımaktadır. Bu riskin izlerini yalan haberlerin siyaseti imkânsız hale getirecek derecede yaygınlaşmasıyla yakından gözlemliyoruz.

Bu kitap, gazeteciliği hak temelli bir perspektifle Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları arasında yaygınlaştırmayı hedefleyen Avrupa Birliği projesinin somut çıktılarından birisidir. Kitapta kriz içindeki gazetecilik mesleğini hak temelli bir perspektifle yeniden değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu sayede sivil toplum kuruluşlarının hak mücadelelerini kendi haberlerini yaparak etkili bir şekilde kamusal varlık göstermelerini sağlayacak bir perspektif sunmak hedeflenmiştir.

Hak mücadelesine adanmış bir gazetecilik, aynı zamanda gerçeklerin ne pahasına olursa olsun dile getirilmesiyle mümkündür. Gerçekleri yaşamı pahasına dile getiren Araştırmacı Gazeteci Uğur Mumcu'nun anısına kurulmuş olan **um:ag** Vakfı ve Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu işbirliğiyle çıkarılan bu kitabın hak temelli gazeteciliğin sivil toplum kuruluşları arasında ve bütün toplumsal alanda yaygınlaşmasına vesile olmasını umuyoruz.

umagyayin

umagvakfi

umagduyurutwitter

umagvakfi

umagyayin

um:ag

ISBN: 978-605-7882-44-8

9

786057

882448